

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Naročnina četrletno 15 Din,
polletno 30 Din, letno 60 Din,
za inozemstvo 90 Din.

Posamezne številke 1.50 Din.

Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 14. oktobra 1932.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Poštočerkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

MISLI

Naše vprašanje

(Nadaljevanje.)

3. Najprej si moramo biti na jasnem o značaju turških napadov te dobe. Ne smemo jih imeti za verske ali osvojevalne boje, marveč to so bili navadni roparski pohodi iz plenaželjnosti in krvoločnosti. Bosenski velikaš Hrvoje Vukčić, ki je bil pristaš krščanske sekte bogomilov, je v boju z ogrskim kraljem Sigismundom, ki si je hotel popolnoma podjarmiti deželo, poklical 1415. leta Turke na pomoč. Ti so prišli, se polagoma polastili Bosne ter od tod napadali hrvaške in slovenske dežele.

Posamezni papeži so si veliko prizadevali, da bi bili pridobili nemškega cesarja in nemške kneze za boj s Turki, razglašali so križarske vojne ter podeljevali udeležnikom popolne odpustke in oprostitve vseh cerkvenih kazni; toda isto so delali tudi proti krivovercem. Ko je n. pr. papež Pavel II. oznanil križarsko vojno zoper češkega kralja Jurija Podjebradskega, ki ga je bil zaradi husitstva izobčil iz cerkve, je pisal papežu ogrski kralj Matija Korvin (v slovenskih narodnih pesmih je to »kralj Matjaž«), ki je bil zet češkega kralja: »Bodisi zoper Čehe, bodisi zoper Turke — vselej je Matija in madjarski narod pripravljen tebi služiti.« Tako so se devali husitski Čehi v isto vrsto s Turki! V vojni med zetom in tastom so se potem go-dile takšne grozovitosti, da bi si strašnejših ne bil izmislil Turek.⁶

Ker so spadale slovenske dežele k nemškemu cesarstvu, se je govorilo in sklepalo o turški nevarnosti na raznih državnih zborih, a brez pravega uspeha. Naše dežele so bile pač predaleč, da bi se bili zanje brigali; saj se še celo o tem niso mogli vedno zediniti, kje bodo v zboru sedeli pri posvetovanju, da bo zadoščeno njih dostojanstvu. Nabrani vojaki-najemniki so se rabili tudi za druge

namene; ako niso dobili plače, so požigali in ropali kakor Turki.

Poleg državnih zborov so se bavili s turškim vprašanjem skupni deželni zbori notranjeavstrijskih dežel, kjer so zopet veliko govorili in sklepali glede deželne brambe ter prosili pomoči cesarja Friderika III. in papeža Siksta IV.; toda končni glavni uspeh je bilo nalaganje novih bremen v denarju, blagu in delu. Plemiči po gradovih in meščani po mestih so bili zavarovani z obzidjem; zato so manj čutili turško silo kakor kmetje na odprti ravnini. Turki namreč s početka niso imeli navade, da bi bili dolgo časa oblegali kak kraj, ampak so pridrvili kakor vihra nad preplašene prebivalce, oplenili in požgali pokrajino ter zopet bliskovito odšli. Od leta 1471. do 1493. so bili Turki na Kranjskem osemnajstkrat, ne da bi se jim bil kdo krepko postavil nasproti; samo leta 1475. so odgnali v sužnost 20.000 ljudi in požgali 200 vasi.⁶ Leta 1474. so koroški kmetje v Wolfsbergu zbranim koroškim in kranjskim deželnim stanovom (plemstvu) dostojno, a odločno povedali, da jim odpovedo urbarske davščine, ako jim bodo še nadalje nakladali turški davek, ne da bi odpodili Turke. Štajerski deželni stanovni, ki so bili istega leta zbrani v Mariboru, so poročali cesarju Frideriku III., da so kmetje zaradi vednih napadov obupani, da so pripravljeni odreči graščakom pokorščino, se pridružiti Turkom ali se izseliti. Po napadu leta 1476. so godrnjali koroški kmetje zoper gospodo, da ničesar ne stori za njih zaščito; nekatere so celo dolžili, da so skrivni zavezniki Turkov. Zgodovinar Parapat, ki nam je prvi v slovenskem jeziku opisal to dobo, celo domneva, kakor bi bilo gospodi skoro vseč, ako tujei kroté uporne kmete. Ko so se namreč koroški kmetje po turškem napadu leta 1478. uprli zaradi prevelikih davkov in premale zaščite, so prihajali plemiči iz svojih varnih gradov in stikali za uporniki: kar je ušlo turški sablji, to je izkrvavelo pod krščanskim mečem.⁷

V tej najžalostnejši dobi slovenske zgodovine je bil naš kmet navezan v glavnem náse. Ograjal si je griče in utrjeval cerkve, da so za ozidjem našli zavetje ljudje in spravili tudi svoje imetje na varno. To so bili taboriali tabiri, ki se jih je mnogo ohranilo do danes. Prihod sovražnika so naznanjali z grmadami po visokih gorah in Hrvti so pošiljali na Kranjsko pisana poročila o gibanju turških čet, t. zv. »Turške glase«.

Trpljenje in škoda slovenskega kmečkega ljudstva bili nepopisni: opustošena polja, požgani domovi in gospodarska poslopja, v potokih prelita kri, oskrunjene žene in dekleta, v sužnost odvedeno prebivalstvo. Težko je določiti število v sužnost odvedenih ljudi; zgodovinar Gruden sodi, da ni pretirano, ako računamo, da so Turki odgnali s seboj gotovo nad 100.000 naših ljudi in najmanj toliko pobili.⁸ Lahko si mislimo, da je bilo zaradi tega mnogo zemlje brez gospodarja; kmetje so si drugod iskali zaslužka in resno mislili na to, da zapuste svojo nesrečno domovino. Turškim napadom so se pridružile še prirodne nesreče: potresi, kobilice in kuga. Poleg kmetov so trpeli tudi duhovščina, meščanstvo in plemstvo; pri napadu n. pr. leta 1480. so odvedli Turki s Koroškega 500 oseb duhovskega stanu v sužnost.

Posebej se moram dotakniti še krščanske dece, ki so jo Turki po svoje vzgajali ter uporabljali za dvorno, državno in vojaško službo; zlasti so postali znani zaradi svojega divjosti t. zv. janičari, turški pešci, ki so bili prvotno ugrabljeni krščanski dečki. To je bil krvni davek, od katerega so se bogati lahko odkupovali, a ubogi starši so končno sami dajali otroke v sužnost, da so se iznebili težavne vzgoje.⁹ V turškem cesarstvu je dospelo sploh mnogo odpadnikov celo do najvišjih služb. Med njimi so bili poleg pripadnikov zapadnoevropskih narodov tudi podjarmljeni južni Slovani (Bolgari, Srbi, Hrvti); saj je bila na carigrajskem dvoru v rabi južnoslovanščina takoj za turščino. Zanimivo je, da

⁶ Parapat, Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim ozirom na Slovence. Letopis Slovenske Matice 1871, str. 29.

⁶ Kaspret n. o. m., str. 204—205.

⁷ Parapat n. o. m., str. 72—73.

⁸ Gruden n. o. m., 3. zv., str. 366.

⁹ Parapat n. o. m., str. 157.

VESTNIK

Mož našega rodu

(Nadaljevanje.)

Slomšek — demokrat.

Trditi moremo torej, da je bil Slomšek po najgloblji svoji naravi zares demokrat v najplemenitejšem pomenu besede: človek, ki je ves živel preprostemu človeku. To nam dokazuje tudi vse ostalo njegovo delo. Slomšek je imel dosti lepe slovstvene in pisateljske zmožnosti. V tisti dobi, ko nam je manjkalo še vse vrste pripovedništva, bi si bil s svojim lepim domačim jezikom, svojo preprosto in iskreno občutnostjo mogel pridobiti sloves dobrega pripovednika, če bi mu bilo šlo za literarno slavo. Ali po njej mu je srce hrepenelo tako malo, kakor po učenjaški. Tudi svoje literarne zmožnosti je vse podredil svoji demokratični naravi: postavil jih je v službo preproste ljudstva. Kar je Slomšek napisal, vse nosi značaj pravega ljudskega vzgojitelja. Njegova vesela in nabožna pesem, njegove poučne povesti prav kakor basni, pa tja do šolskih knjig in pastirskih listov. V tem pogledu so zlasti zanimive njegove učne knjige. Vse so zrasle z življenjem kmetkega in obrtniškega človeka, vse je živo, nič suhe teorije in mrtve črke, vse diha življenje. Kdor ne verjame, naj le vzame v roke »Blaže in Nežica«, pa bo videl, da je knjiga v celoti res umetnina. Iz iste demokratičnosti mu je rasla tudi skrb za organizacijo šole, zakaj po njegovem trdnem prepričanju je bila šola in izobrazba potrebna prav tako slovenskemu kmetu kakor nemškemu tržanu in meščanu. In zopet je bil rajši višji šolski ogleda preprostih osnovnih šol po kmetih, kakor bi bil sedel kot visok uradnik in svetnik v Thunovem

prosvetnem ministrstvu, čeprav bi si bil ob visokem Thunovem spoštovanju tako mesto kaj lahko priboril. Za tako preziranje odličnih mest, za tako nesebično službo narodu je treba zares globoke in plemenite demokratične miselnosti. Iz te demokratičnosti je Slomšku rasla tudi močna in neupogljiva slovenska zavest, ki je slovenstvo povsod branila pred krivico in silo, ki ga je gojila kot svojo najsvetejšo svetinjo poleg vere. Narodnost mu je bila zmeraj nekaj od Boga hotenega in zato v božji volji utemeljenega, zato tudi versko posvečenega. Kadarkoli je nagovarjal prijatelje naj ne pozabijo, da so Slovenci, je vedno poudarjal božjo posvečenost jezika, materino ljubezen in slavo svoje domovine. V tem pogledu je naravnost znamenita in še vedno aktualna njegova pridiga koroškim Slovincem o binkoštih l. 1838: »Žalostno bi bilo petje orgel, ako bi vse piščali enako pele; dolgočasna bi bila godba, ko bi ne bilo več vrst godbenega orodja; žalosten in dolgočasen bi bil tudi svet, če naj bi vsi ljudje le v enem jeziku marnovali. Ravno tako lahko bi bilo vsemogočnemu Bogu vsem ljudem en jezik dati, kakor dati apostolom vse jezike govoriti; toda božja modrost in previdnost tega ni storila; zato je Sveti Duh na binkoštno nedeljo vse jezike posvetil, da vsak svoj jezik, ki v njem govori, po vrednosti s hvaležnim srcem ceni in zanj Bogu spodobno čast in hvalo daje. To smo tudi mi storiti dolžni.

Slomšek — za slovenski jezik.

Med vsemi jeziki mora Slovincem naš materin jezik biti najljubši!

Naš slovenski jezik je brat tistega grškega jezika, v katerem so apostoli in evangelisti sveto pismo spisali; že več tisoč let pošteni ljudje slovensko marnovajo. Slovenski jezik je brat latinskega jezika, v katerem se še sploh sveta maša služi; in že pred tisoč leti so naši stari očetje sve-

to pismo v slovenskem jeziku brali, so po slovensko v hiši božji hvalo prepevali Bogu. Kdor se tedaj tako starega imenitnega jezika sramuje, je podoben trépu, ki lépo pošteno oblačilo s sebe strga, ki ga mu je oče dal, se po tuje obleče in misli, da bo lepši.

Naš imenitni slovenski jezik se ne govori samo po Koroškem; ni ga jezika na svetu, ki bi ga tako po širokem marnovali, kakor je jezik slovanski. Pojdi za jugom do morja, našel boš po Hrvaškem, Dalmatinskem ljudi, ki slovansko govorijo kakor ti. Prehodi Ogrsko, Češko, Poljsko in Moravsko zemljo, povsod boš našel svojo slovansko zlahto. Slovenski jezik le tisti malo ceni, ki sveta ne pozna in ne ve, kakšni ljudje po svetu živé.

Je pa slovenski jezik morebiti tako grd in nezaročilen, da bi nas moralo sram biti, če slovensko govorimo? — Lepé so pridige v nemškem jeziku; pa náuki božji tudi v slovenskem jeziku lepo teko, se lehkó človeških src primejo in dober sad obrodijo. Prijetne so nemške pesmi ali prijetnejše tudi pesmi slovenske, ki se lepó gladkó zlagajo in po nebeško naše srce razveselijo. Zategadelj po vseh krajih Slovenci radi pojó.

Kdor svoj materin jezik zavrže ter ga pozabi in zapusti, je zmedenemu pijancu podoben, ki zlato v prah potepta in ne ve, koliko škode si dela. Slovenski starši, ki slovensko znajo, pa svojih otrok slovenskega jezika nič ne učijo, so nehvaležni hišniki, ki svojim otrokom drago reč, slovenski jezik zapravijo, ki so jim ga njihovi dedi izročili. Podobni so taki očetje in matere slabim gospodarjem, ki svoje očetno gospodarstvo prodajo, drugo pohištvo kupujejo, poslednjič pa večji del beraško palico najdejo.

Kar je oče dobrega od svojih starih prejel, mora svojemu sinu zapustiti, in kar se je mati od svoje matere hvalevrednega naučila, bo tudi svoji

se omenja med »nemškimi Turki« tudi neki Ljubljančan, ki je postal veliki vezir z imenom Sal-Mehemed.¹⁰ Alfa.

¹⁰ Jorga, Geschichte des osmanischen Reiches, 3. zv., str. 186 (v Lamprechtovi zbirki: Allgemeine Staatengeschichte, I./XXXVII.).

Kulturne dolžnosti

Narod brez mecenov.

Slovenci nismo bogat narod in tudi bogve kaj bogatašev ne premoremo, toda nekaj razmeroma imovitih ljudi imamo vendarle, a težko bi našli narod, ki bi bil skoro tako popolnoma brez mecenov, kakor smo ravno mi Slovenci. Skoro na prstih ene roke bi jih lahko našli. Leta 1892 umrla Anton Knez, Kotnik, škof Jeglič, dr. Oražen, Kollmann... Ali je še kje kakšen? In vendar so tudi pri nas zadnja leta umirali ljudje, ki so prišli iz skromnih razmer ter so si nabrali pri tem skromnem našem ljudstvu prav lepih denarcev, toda pri sestavljanju svojih oporok jim menda niti v sanjah ni prišlo na misel, da bi bila nazadnje vendarle njih dolžnost, odriniti primeren delež svojega, pri narodu nabranega imetja, zopet nazaj narodu v obliki volila za res splošne narodne in kulturne ustanove, h katerim pa nikakor ne prištevamo kakega sportnega ali sličnega društva, čeprav se tudi ta časih tako rado mečejo v isti koš z Narodno galerijo, muzejem, vseučiliščem, znanstveno akademijo, licejsko knjižnico itd.

Kdo vzdržuje naše kulturne naprave?

Slovenci žrtvujemo v narodne in kulturne namene jako veliko, toda kdor ima količkaj pogleda v te namene, ve, da kupujejo naše knjige bomo plačani uradniki, da vzdržujejo naše revije profesorji in učitelji, da zahajajo v gledališče skromni srednji sloji itd. Skratka: skoro ves naš narodni in kulturni davek nosijo oni sloji, ki imajo komaj za najpotrebnejše življenje, dočim se udeležuje gmotno dobro stoječe meščanstvo le pri kakih — lovskih društvih in pa pri narodnih in kulturnih — paradah...

Brezbrižnost občin.

In kar velja o naših zasebnih mecenih, velja morda še v večji meri o naših občinah ter gospodarskih ustanovah. Saj ne trdimo, da n. pr. naša prestolnica, Ljubljana, ni storila v tem pogledu doslej ničesar, toda kdor bo nekoliko prelistal seznam tako zvanih narodnih in kulturnih votiranj naše metropole v zadnjem desetletju, se nikakor ne bo mogel iznebiti vtisa, da so bila jako — enostranska. Za Narodno galerijo, univerzo in znanstveno akademijo skupaj — če se le prav hudo ne motimo — ni votirala slovenska prestolnica po vojni niti toliko, kot za en sam — gasilski kongres pred par leti. Slično, oziroma še mnogo, mnogo slabše je z drugimi našimi mestnimi in kmetijskimi občinami. Po ogromni večini se kakih obče narodnih in kulturnih dolžnosti sploh ne zavedajo ali pa odrinejo od časa do časa kako malenkost le za institucijo, ki spada v najožji interesni ali strankarski krog gospodarjev dotične občine.

Gospodarski zavodi in kulturno delo.

Končno velja vse to tudi za naše gospodarske institucije — denarne zavode in gospodarske or-

hčeri zapustila. Materin jezik je najdražja dota, ki smo jo od svojih starih dobili; skrbno smo ga dolžni hraniti, olupšati in svojim mlajšim zapustiti. Človeški jezik je talent, ki nam ga je gospod nebes in zemlje izročil, da bi z njim barantali in veliko dobička napravili. Kdor svoj materin jezik pozabi, malopridno svoj talent zakoplje; Bog bo enkrat terjati in vsi zaničevalci poštenega jezika bodo v vnanjo temo vrženi. Oj ljubi, lepi in pošteni slovenski materin jezik, s katerim sem prvič svojo preljubeno mamico in dobrega áteja klical, v katerem so me moja mati učili Boga spoznavati, v katerem sem prvokrat svojega stvarnika častil: tebe hočem kakor najdražji spomin svojih rajnih staršev hvaležno spoštovati in ohraniti, za tvojo čast in lepoto po pameti, kolikor morem, skrbeti: v slovenskem jeziku hočem do svoje poslednje ure Boga najrajši hvaliti, v slovenskem jeziku svoje ljube brate in sestre Slovence najrajši učiti. Želim, kakor hvaležen sin svoje matere, da kakor je moja prva beseda slovenska bila, naj tudi moja poslednja beseda slovenska bo! Tudi vsak pošten Slovenec ravno to želi; mislim, da želite ravno to tudi vi?<

Vsa Slomškova narodna vnema, vsa njegova nesebična in plemenita demokratičnost pa je bila zasidrana v globokem verskem prepričanju in življenju, ki je dajalo njegovi osebnosti in vseh mestih čudovito osebo moč. Etična sila njegove osebnosti sloni na tej posvečeni osnovi in le tako si moremo razlagati njegovo vsestransko pravičnost, ki jo je brezpogojno zahteval za vsakogar, za Nemca kakor za Slovenca. Ker smo bili obrambe proti krivici tedaj pač Slovenci najbolj potrebni, zato je zastavil ves svoj vpliv prav za nas, kar je storil s toliko večjim veseljem, ker je branil svoje najdražje: svojo materino besedo, svojo preljubo slovenščino. (Konec.)

ganizacije. Krivico bi jim delali, če bi trdili, da niso žrtvovali te institucije v splošne namene doslej ničesar. Narobe, celo jako veliko (ustvarile so nam n. pr. skoro vso tehniško fakulteto), toda le razmeroma majhen del teh velikih votiranj je šel v resnične obče narodne in kulturne namene, dočim so se le preveliki zneski porazgubili za stvari in namene, ki nimajo z narodom in kulturo nobene ali vsaj le rahlo zvezo in ki naj bi jih interesi uresničili s svojimi, ne pa z javnimi sredstvi.

Celo vrsto gospodarskih zavodov imamo pri nas, ki so pred sedanjo hudo krizo uprav cveteli ter razpolagali, lahko rečemo s stotisoči, da milijoni, a kakšne trajne obče narodne in kulturne vrednote so nam ustvarili? Kje so? Samo Kat. tiskovno društvo, Kmetiska posojilnica in deloma tudi Ljudska posojilnica so žrtvovali v te namene nekaj več.

Zgled Zadružno-gospodarske banke.

Ne, še en zavod je, to je Zadružno-gospodarska banka, ki si je ravno letošnje poletje dogradila trajen spomenik na našem narodnokulturnem polju z izdajo prvega dela monumentalnega »Slovenskega biografskega leksikona«, ki je nedvomno najpomembnejše slovensko znanstveno delo po vojni sploh. Izdaja knjig ne spada v bančni delokrog, vendar je ta zavod prevzel na svoje rame popolnoma vso težko gmotno skrb za to ogromno delo, o katerem menda ne dvomi noben otrok, da je globoko deficitno. Toda uprava se je že par let po ustanovitvi banke zavedla, da ni njena dolžnost samo skrbeti za visoke dividende svojih delničarjev, temveč tudi odriniti svoj davek naši kulturi. In tega je odrinila v višji meri nego katerakoli druga slovenska banka.

Kajti celo vrsto denarnih zavodov imamo pri nas, ki so bili tedaj mnogo trdnjeji in že mnogo bolj zakoreninjeni, nego je bila ta navedena banka, a vendarle ne morejo pokazati do danes še prav ničesar sličnega. Tudi danes imamo še nekaj takih zavodov, ki se zaradi trenutne gospodarske krize težko bore z likvidnostjo, o katerih trdnosti in bogastvu pa vendarle nihče ne dvomi. Toda — ali se jim spričo širokopotezne geste Zadružno-gospodarske banke kdaj oglasi vest? Ne velja izgovor, da so danes pretežki časi za to in da na kaj sličnega danes sploh ni mogoče misliti. Kar n. pr. sedaj neobhodno potrebujemo, bi bil

»Slovenski krajevni leksikon«.

zasnovan tako širokopotežno in temeljito kot je biografski. Kaj mislite, da je mogoče izdati tako delo v enem ali dveh letih? Treba bi bilo par let najintenzivnejših priprav, in šele potem bi lahko izhajal polagoma, v snopičih. Današnja mizerija ne bo trajala večne čase, ko bi prvi snopič dozoril za tisk, bo menda vsaj prebrodeno najhujše in še potem bi bili stroški porazdeljeni na daljšo dobo. Kje je denarni zaovd, ki prevzame skrb zanj? Največja in najmočnejša naša gospodarska institucija bi utegnila biti danes ljubljanska »Mestna hranilnica«. Ali bi ne bila morda njena moralna dolžnost, da se loti tega, saj so njeni vlagatelji raztreseni skoro po vseh slovenskih krajih? Na ta način bi vsaj sama izvedela, odkod so doma tisti tisoči, ki so ji nanosili že skoro pol milijarde.

Naloga Trgovske zbornice.

Ali Slovenci nujno potrebujemo izčrpne gospodarske in socialne zgodovine našega naroda in naše zemlje. Osrednja gospodarska organizacija našega naroda je Zbornica za trgovino, obrt in industrijo in še celo jako bori se za to, da bi tudi v bodoče še ostala osrednja in nerazdeljena. Čigava dolžnost je, izdati nam tako zgodovino, če ne ravno te zbornice, ki ima razen vsega drugega tudi dovolj sredstev za tako delo?

Tako bi lahko naštevati še nadalje, toda naj bo dovolj za enkrat. Slovenci se radi ponašamo s to in ono dobro lastnostjo. Saj je res, da nismo brez njih, toda prav tako res je, da imamo mnogo hib in ena izmed največjih je, da se ravno naši najimovitejši činitelji nič, ali pa vsaj mnogo, mnogo premalo zavedajo svojih narodnokulturnih dolžnosti. —c.

Tavanje

(Nadaljevanje.)

II.

Balkanizacija Evrope.

Vojna je razbila velika gospodarska ozemlja: avstro-ogrsko in še večje evropsko-rusko. Toda ta razdrobitev še ne more biti sama na sebi vzrok krize. Tudi pred vojno so bile v Evropi in druge majhne države, ki pa niso bile radi svoje malosti prav nič na slabšem od velikih. Vojna je pravzaprav samo pospešila razvoj, ki je že pred vojno tiral k odločitvi. Saj je bilo ravno nasprotje med poljedelskimi deželami južnovzhodne Evrope, ki so morale najti-pota na evropski trg za svoje pridelke in med industrializirano nemško-avstrijsko državno zvezo, ki jim je to pot zapirala, eden glavnih vzrokov vojne. Ni torej moglo biti posledica vojne nekaj, kar je bilo — med drugim — njen vzrok.

Po vojni je postalo priljubljeno geslo o balkanizaciji Evrope. Vse vrednote so navsezadnje relativne. Pod balkanizacijo razumemo po navadi razbitje v male države, ki so v neprestanih sporih med seboj. Toda s stališča svetovljana je bila Evropa, ta mali kontinent, obstoječ iz tolikih, večinoma malih držav, že leta 1914 balkanizirana, in velika vojna mu je pritrdila. Vsi veliki spori med narodi so imeli svoj izvor v Evropi.

Kako je mogoče Evropo gospodarsko vzpostaviti?

Dvomimo, če je sploh mogoča gospodarska vzpostavitev osrednje Evrope brez carinske in torej tudi državne zveze. Kajti gospodarski položaj, zlasti na trgu poljedelskih pridelkov, je korenito drugačen, nego je bil pred vojno. Vojna je zbudila ali vsaj znatno povečala produkcijo prekmorskih dežel. Te dežele so razvile, neovirane po vojni, velikansko poljedelsko, pa tudi obrtno produkcijo. Zasedle so že danes v precejšnjem obsegu evropski trg, in niti na misel jim ne pride, da bi ga zlepa zapustile. Tudi ne vemo, kdo bi jih mogel kar tako zrinuti z njega. Razen tega proizvajajo te dežele pod veliko ugodnejšimi pogoji: boljše in neizčepnana zemlja, ugodnejše in večje gospodarsko ozemlje, manjša bremena (vojaštvo it.). V zapadni Evropi je argentinska in kanadska pšenica ter avstralsko in kanadsko meso kljub veliko daljšemu prevozu cenejše, nego isti pridelki iz osrednje Evrope. In zapadna Evropa se tudi kar tako na lepem ne sme zapreti pred tem uvozom. Kajti te prekmorske dežele so že pred vojno prekašale razmeroma revno osrednjo Evropo v bogastvu. Prav zaradi tega bogastva so bile tudi dober odjemalec zapadnoevropskih obrtnih izdelkov.

Carinska zveza neizogibna.

Ni torej družega izhoda, nego carinska zveza, ki bi morala seveda imeti primerno dolgo prehodno dobo s polagoma se znižujočimi carinami. Toda carinska zveza brez državne trajno ni mogoča. Kajti samo v teoriji je videti taka zveza preprosta. V resničnosti praktičnega vsakdanjega življenja pa obsega tisoče netežnih, ki jim ne prideš drugače do živga, nego s pravico odločitve. Kako naj se carine razdele? Kje je jamstvo, da jih bodo posamezne države pravilno zaračunale? Kdo bo nadziral, da posamezne države ne razlagajo carinskih določb v svoj prid, ali vsaj po mnenju kake druge države v svoj prid? In kdo naj razsodi, kje je pravica in kdo naj pomaga pravici do veljave?

Mislím, da na vsa ta vprašanja ni družega odgovora; kakor: Potrebna je naddržavna oblast, ki je doslej še ni in ki jo bo zaradi tega šele treba ustvariti. Ta oblast mora imeti pravico, da razsoja v sporih in da te svoje razsodbe tudi izvrši, magari proti volji kake države. Brž ko pa obstaja taka oblast, je prenehala tudi takozvana suvereniteta, to je neodvisnost zvezanih držav. To se pravi, za carinsko mora nujno priti državna zveza.

Visoke carine duše gospodarstvo.

Visoka ograja carin, izvoznih in uvoznih naredb je zamorila naravno izmenno gospodarskih dobrin. Vsaka država bi hotela doma proizvajati vse, sosedu pa prodati k večjemu take pridelke in izdelke, ki ji niso doma za nobeno rabo. Seveda samo prodajati bi mu hotela, kupiti pa če le mogoče nič od njega. Tako je prišlo danes, da so med največjimi državnimi dohodki carine, ki pravzaprav niso družega, nego zakonito oviranje naravne gospodarske izmene med narodi. Naravne v tem zmislu, da naj proizvajajo vsaka država tiste dobrine, ki jih glede na lego in kakovost zemlje, sposobnost in nagib prebivalstva najlažje in najbolj gospodarstveno izdeluje in prideluje, pribitek pa naj proda sosedom, in od teh dobi zanj dobrine, ki bi jih doma le težko ali sploh ne mogla proizvajati.

Promet ustvarja bogastvo.

Kajti niso carine ustvarile bogastva narodov, marveč sodobni promet. Prava blaginja more nastati šele po izmeni dobrin. Saj izvira bogastvo narodov in vobče vsa civilizacija od tistega trenutka, ko je prvi divjak zamenjal puščico za biserno školjko, poljski sadež za divjačino. Ni bil bogat prvobitni človek, če je imel puščico na izbiro in divjačino, da ni vedel kam z njo, bogat je postal, ko mu je brlog krasila bleščeča se školjka, ko mu je izboljšala izmena enoličnost hrane. Šele mnogo-vrstnost dobrin mu je pobudila duha in mu tako dala bogastvo.

Stresa je posledica čimdalje večjih težav pri izmeni gospodarskih dobrin. Razmerje je v tem primeru prav posebno očitno: manjša ko je postala izmena, večja je bila stiska.

III.

Pomen zborovanja v Stresi.

Kaj nam je torej prinesla Stresa? Zborovanje v Stresi bo gotovo poglobilo spoznanje o gospodarski sovisnosti evropskih dežel, manj morda med diplomati, nego med ljudstvi. Kajti, kakor smo že obrazložili, se prekmorje gospodarsko bolj in bolj osvobaja, vzporedno s politično osvoboditvijo. In prav to prekmorje je bilo izmed glavnih virov evropske blaginje pred vojno.

Zategadelj sploh ni mogoče vzpostaviti evropsko gospodarstvo pri dosedanem državnem sestavu. Izhod je samo v tesnem sodelovanju, ki pa mora dobiti javnopravne osnove.

Na zborovanju se je pokazala tudi odločna volja, poiskati novih potov in novih smotrov. Predsednik Francoz George Bonnet je povdaril od vsega začetka, da ni mogoče obnoviti osrednjeevropskega gospodarstva s starimi sredstvi in da se je treba ozreti za novimi. Isto velja za drugo Bonnetovo zahtevo, naj zborovalci pri reševanju gospodarskih vprašanj kar najmanj politično mislijo in naj iščejo za gospodarska vprašanja gospodarskih rešitev. Prav tako je zahteval Holanec Bruyns, naj se že opuste metode preteklosti.

Ljudstvom besedo!

Grajali so torej zborovalci dosedanje načine dela in po pravici so jih grajali. V tem spoznanju samem je že velik napredek. Le škoda, da niso šli problemu malo bolj do dna. Kajti — ali ni ravno ena izmed najbolj starih metod ta, da so se razgovarjali v Stresi in povsod na podobnih zborovanjih zastopniki držav med seboj in ne zastopniki ljudstev? Kedaj bo vstal iz zapadne demokracije mož, ki bo rekel: »Ne slepomišimo, zadnji čas je, da odstopimo in prepustimo odločujočo besedo tistim, ki jih bodo narodi sami in svobodno izbrali!«

Zastopniki držav niso mogli najti odločilne besede, sicer bi izpodkopavali sami sebi tla. Tiste besede namreč, da je gospodarska sovisnost evropskih držav tolikšna, da je ni mogoče urediti z razgovori od države do države. Da je sploh dosedanja evropski državni sestav zastarel.

Gotovo je, da ne morejo priti velike meddržavne preosnove čez noč. Ali že samo priprave bi bile pot k zbolšanju. Na drugi strani je pa prav tako gotovo: dokler bo trajala sedanja politična in gospodarska razrvanost Evrope, to se pravi, dokler bo vsaka država in državnica smela postavljati nove in včasih nezmislne ovire meddržavnemu prometu brez ozira na soseda in na koristi evropske celokupnosti, dotlej ne bo izboljšanja.

Bolna Evropa.

Že do vojne ni bila Evropa in njena družba zdrava, kako bi bilo sicer prišlo do take vojne. Vojna pa je samo povečala vse njene predvojne pomanjšanosti in rane: narodno nestrpnost, zatiranje manjšin, vzajemno nezaupljivost, nezaupljivost zlasti, če ne naravnost sovraštvo do ljudskih delovnih množic, ki trkajo na vrata... Povojna evropska družba je podobna mrzličnemu človeku. Hudim napadom sledi vedno znova dozdevno izboljšanje. Toda to zboljšanje more imeti samo lahkomisljen človek za ozdravitev. Neodpustljiva pa postane ta vera in ta lahkomisljenost, če se mrzlica ponavlja in vedno in vedno znova ponavlja. Tedaj začenja pač vsak pameten bolnik razmišljati o korenitejšem zdravljenju. Res je, mrzlica ni, da bi morala človeka uničiti čez noč. Toda polagoma mu izpodkopa moč in zdravje, in nazadnje je tu samo še senca nekdanjega zdravega človeka.

Nekako v tem stanju je sedanja Evropa. In če sploh še hoče ozdraveti, se mora začeti zdraviti prav tako hitro kakor korenito.

V tem spoznanju je tudi rešitev. Seveda spoznanje samo še ni dovolj, je samo prvi korak, uvodna beseda k mednarodni pogodbi o evropski gospodarski in državni zvezi. Dokler pa ne bo proniknilo to spoznanje evropskih narodov, bo tavalna Evropa slej ko prej od zborovanja do zborovanja, dokler nazadnje ne propade v opiju revolucije ali pa v splošnem siromaštvu, katerega končni uspeh bi bil, da bi postala Evropa za druge kontinente predmet politike in izkoriščanja.

(Konec.)

KULTURA

Slovenskemu pisatelju v spomin!

(Govor zastopnika Slovenske Matice pri odkritju spominske plošče na rojstni hiši Milana Pughja v Novem mestu dne 10. t. m.)

Spoštovana gospoda!

Dovolite mi, da v imenu Slovenske Matice spregovorim nekaj besed ob današnji počastitvi pisatelja Milana Pughja. Milan Pugh je bil — kakor Vam utegne biti znano — pred vojno, pa tudi še po vojni večletni delavni tajnik Slovenske Matice, te najvišje slovenske kulturne institucije, ki nam je tedaj, ko Slovenci še nismo imeli svoje slovenske univerze v Ljubljani, nadomeščala nekakšno slovensko Akademijo znanosti in umetnosti. V to, da je mogel postati Milan Pugh eden tako odličnih činiteljev te tako važne kulturne ustanove, ga je usposabljal poleg njegove praktično-organizatorične zmožnosti posebno še njegova organska, globoko v njegovem bistvu zasidrana vezanost na slovenstvo, kakor se je razodevala v njegovem pripovedniškem literarnem delu. Kajti Milan Pugh je bil med najčistokrvnejšimi, najpristnejšimi slovenskimi ljudmi, kar jih je splošno ta zemlja tod naokrog. Kdor ga pozna kot pisatelja, kdor je občeval kdaj z njim osebno, ve, kako dolensko vedra in šegava, a kako obenem prizanesljiva in obzirna, kako mehka in naravnost

nežna je bila njegova beseda, prav nič tako zadirčno pikra in rezka, kakor se tako rada utrne z jezika nam, gorenjskim ljudem.

Prav tako je v svojem bistvu tudi njegova literarna umetnost, ki je v svojih najboljših stvarih vzkalila naravnost iz toplega osrčja te zemlje, se pojila iz zemeljsko-gorke, neposredne pripovedne umetnosti kakega Jurčiča, Levstika, Trdine, Stritarja. Njegovo pripovedništvo ima zato zame na sebi nekaj milega in skromno domačega, prikupnega in osvajačega, nekaj trpko-vedrega in zametnega, kakor so te Vaše dolenske gorice. Milan Pugh je bil rojen pripovedovalec, ljub, dobrodušen in dobrodošel bajalec ljudi in usod. Da, Milan Pugh je posvetil v svojih spisih vso svojo ljubezen majhnim usodam majhnih ljudi. Te male usode je črtal s pridruženimi barvami, z napol zastrtimi črtami, s trpkim in grenkim humorjem. Ni ljubil preglasnega patosa, preširokih kretanj, votlih besed. Toda pod njegovimi polugaslimi besedami, pod temi navidezno tako brezpomembnimi usodami se pletó včasih pritajene borbe, se snujó čisto skoraj demonične usode, vidne in opazne v vseh svojih obrisih samo bistrim, prodirnejšim in zrelejšim očem.

Enako zastrto in pritajeno se mi zdi tudi življenje Milana Pughja, kolikor se je razkrivalo v javnosti in pred nami. Nekaj pridruženega in zamolklega je bilo v njem, odevajočega se v trpko veselost in rahlo ironijo, nekaj, kar se ni moglo sprostiti in svoboditi iz svoje težke tragike, da bi bruhnilo v svet z vso svojo elementarno silo, da bi zasijalo v vsej svoji žarki luči, da bi se v svobodnem, širokem curku razlilo preko teh gričev in dolin. Bil je pač tipičen sin in pisatelj naroda, ki se je v žrtvah, trpljenju in dvomih šele osveščal samega sebe. Zakaj danes, ko se je slovenstvo osvestilo samega sebe in se osvešča s slednjim dnem bolj in bolj, je tudi slovenskemu pisatelju neprimerno širje in svobodnejše pri srcu. Najsi so njegove življenjske prilike danes prav tako težke ali pa nemara še težje kakor nekoč — on ve, da govori svojemu narodu, iz katerega je vzrastel in na katerega je vezan z vso usodno vero in ljubeznijo, ne pa samo kakim posameznikom in izbrancem. In zato bo vsakdo, ki pojde mimo te hiše, kamor ste danes vzdali ta lepi pietni znak, obstal in se spoštuje poklonil v svojem srcu, češ: Tudi iz tega doma je izšel eden tistih maloštevilnih zidarjev, ki so v usodni navezanosti na svoj rod in z nesebičnim žrtvovanjem samega sebe polagali kamen na kamen, da je mogla iz tega zrasti stavba, ki se zove: slovenska kultura.

„Šola in dom“

Iz poročil in obravnav, ki so se vršile dne 9. t. m. na občnem zboru tega društva, o katerem smo že govorili v svojem listu, je bilo razvidno:

1. Stanje naše srednje šole je nevzdržno. Inšpektor Wester je bil svoj čas napisal knjižico »Križa naše srednje šole«. Sedaj pa se je poudarjalo na občnem zboru, da že ni to več križa, ampak razsulo. Število učnih oseb se je izdatno skrčilo, a število učencev je narastlo; poleg tega se je odpravila III. državna realna gimnazija v Ljubljani. Posledica je ta, da se nekateri predmeti sploh ne poučujejo, drugi v skrajnem obsegu, a učitelji imajo maksimalno učno obveznost.

2. Staršem se je pri tem naložilo veliko breme: šolnina, takse, učne knjige, monopoliziranje zvezkov, pobiranje denarja v razne namene. Razen tega so še vedno neurejeni odmori in se trati mnogo dragocenega časa, n. pr. tudi z izpiti, ki so zelo komplicirani kakor se je sploh vse šolsko poslovanje izpreverglo v preobilico pisarjenja.

3. Učni načrti se prepogosto menjavajo in preobremenjujejo spomin, daš bi se moralo gojiti v prvi vrsti samostojno mišljenje, kar naj bi se zgodilo tudi z uvedbo novih metod. Glede na različnost posameznih delov države in glede na obljubljeno decentralizacijo državne uprave bi bil umesten v šolstvu okvirni zakon, ki bi dajal več samostojnosti banovinom, oziroma raznim skupinam prebivalstva.

4. Sprožilo se je vprašanje svetovnega naziranja v šoli in se je poudarjalo pravica staršev pri tej odločitvi. Načelno pravilna zahteva se mora spraviti v sklad z dejanskimi razmerami, ko je prebivalstvo v tem oziru ločeno. Svoječas je dr. Krek zagovarjal načelo, da odločajo po občinah starši o tem, ali bodi šola (misli je osnovno) konfesionalna, interkonfesionalna ali akonfesionalna. Vsekakor je današnja šola tudi v tem pogledu zbirokratizirana in dela dostikrat nasilje enim kakor drugim.

5. Zagovarjala se je depolitizacija šolstva.

Sprejela se je resolucija, ki obsega 12 točk, da se odpomore našemu šolstvu.

Občni zbor društva »Šola in dom« je sprejel nova pravila, po katerih razširi svoje delo na vse stroke šol v ljubljanskem okrožju in hoče po možnosti ustanoviti »Zvezo« teh društev za vso banovino.

Ker je dosedanja društveni predsednik dr. Avgust Pirjevec odločil to funkcijo zaradi oddaljenosti iz Ljubljane, je bil namesto njega izvoljen za predsednika dr. Dragotin Lončar. A—A.

OPAZOVALEC

Masaryk o demokraciji

Paul Berend, dopisnik »Berliner Tageblatt«-a, se je nedavno tega razgovarjal s predsednikom češkoslovaške republike Masarykom. Masarykovo mnenje je vedno zanimivo. Ne samo zato, ker je Masaryk kot politik in mislec, nič manj pa tudi kot dosleden demokrat in človekoljub po vsem svetu znan in spoštovan, ampak tudi, ker je predsednik države, ki je od sedanje velike krize razmeroma zelo malo prizadeta.

Zanimivo in važno je zlasti Masarykovo mnenje o parlamentarizmu. Ko ga je Berend opozoril na govorce o krizi parlamentarizma, in da zahtevajo mnogi namesto ljudskega zastopstva može, ki naj bi vladali diktatorično in rešili svet iz stiske s svojimi posebnimi sposobnostmi, je odgovoril Masaryk:

»Kje pa so vendar ti može? Če bi kje bili, ali ali če bi se hoteli udeležiti, bi imeli prav v parlamentarni državni obliki priložnosti dovolj. Mož, ki ne zna vladati s parlamentom, bi se javljene trajno pokazal kot diktator. Parlamentarizem ima svoje napake. Ali odpraviti ga bi pomenilo, iti nazaj v odpravljen preteklost. Pogoj parlamentarizma in demokracije so umske sposobnosti parlamentarecev — tu stojimo pred napačnim krogom vseh vladnih oblik, ki so nastale po volitvah.«

Na vprašanje, če je najboljša državna oblika republika, zlasti glede na ustavno monarhijo, je odgovoril Masaryk:

»Saj je več vrst republik: poudarjam zlasti ameriški, francoski in švicarski tip. Upam, da mi ne štejete za zlo, če je meni, predsedniku demokratske republike, prav ta državna oblika najljubša in če jo imam za najnaprednejšo in najboljšo. S tem še nočem reči, da bi tudi ustavna monarhija, kakor je angleška, ne bila častivredna. Da spada absolutistična monarhija v zgodovino, dokazuje polom treh velikih monarhij v vojni: Nemčije, Avstrije in Rusije. Polomi drugih monarhij po vojni potrjujejo ta nauk.«

Razpad Nemčije

Pod naslovom »Spletke bivšega prestolonaslednika« poroča »Vorwärts«, da si prizadeva nekdanji prestolonaslednik postati državni upravnik. V tem zmislu in v tej smeri da razvija živahno propagando.

Po zatrdilu »Vorwärts«-a je prestolonaslednik izjavil, da dela vse sporazumno s Hindenburgom, Schleicherjem in Papenom. Pri ugodni priliki bi Hindenburg

odložil državno predsedstvo

in imenoval njega za državnega upravnika. Od takega upravnika do monarha bi bilo seveda komaj pol koraka. Zanesljiva opora bi mu bila vojska, policija in »jeklena čelada«, to je po fašističnem vzorcu organizirano in vojaško disciplinirano konservativno meščanstvo.

Vse to dela v sporazumu z bavarskim prestolonaslednikom, ki bi vzporedno z njim stopil na čelo

podonavskega kraljestva.

Opozarjali smo že na razvoj nemške politike, ki gre v smeri vzpostave monarhije. Opozarjali smo tudi na nasprotje med avtokratično severno in demokratsko južno Nemčijo, pri čemer seveda mislimo v prvi vrsti na duševnost ljudi, ki imajo oblast v rokah.

Zdi se, da so se tisti, ki se jih najbolj tiče, namreč kandidati za prestol, med tem nekako pobotali. To se pravi, pobotala sta se pruski in bavarski prestolonaslednik, ki bi imela, če prideta do »svojih« kron, večino Nemčije v svojih rokah. Iz sporazuma izhaja, da se na želje ostalih svojih »bratov«-monarhov pri razdeljevanju moči ne misli preveč ozirati.

Ves ta načrt obeh prestolonaslednikov in predsednika Hindenburga je

docela protiušten,

in ker seveda vsaka vlada strogo spoštuje zakone, dokler jih pač ne krši, zato je kajpada vse te novice takoj

dementirala.

Toda, saj vsakdo ve, kako je treba ocenjevati vrednost takih in enakih preklicev.

Za nas je zanimivo vse nekaj drugega. Kajti v zgorajšnjem »sporazumu« ni besede o Bavarski, »pač pa o »podonavskem kraljestvu«. Na prvi pogled čudno, saj kake podonavske države še ni bilo in je tudi danes še ni.

Toda to uganko je čuda lahko razrešiti. Pod tem »podonavskim kraljestvom« si mislijo pač

južno Nemčijo z Avstrijo vred.

ki bi na ta način postala nova nemška država s katoliškim obeležjem, dočim bi se protestantska Nemčija združila v severnonemško zvezo, v kateri bi odločala Prusija.

Teško je reči, če bo demokracija Nemčija imela dovolj moči, da prepreči to

delitev Nemčije.

Če pride do nje, bo v glavnem zasluga nemškega fašizma, ki je s svojo nasilnostjo odbil demokracijo južno Nemčijo in ki je obenem omogočil, da so pruski jungerji izrinili centrum in socialne demokrate iz vlade.

Važno pri vsem tem je zlasti, ker bi take razdelitve od zunaj nihče ne oviral, narobe, Francija bi jo celo z veseljem pozdravila. Saj je razbitje Nemčije njen stari politični sen. In če kdo, južna Nemčija bi dobila od nje finančno pomoč.

Morda nam bo Nemčija že v nekaj letih ali pa še prej nudila zgled, kam vodi zoologični nacionalizem fašizma.

DEJSTVA IN DOGODKI

Protidržavni letaki v Zagrebu.

Policijska uprava v Zagrebu je dognala, da je več ljudi raznašalo in širilo med ljudstvo letake protidržavne in prevratne vsebine. V Zagrebu je zaprla sedem oseb, ki so krivdo že priznali, kakor poroča policijsko obvestilo. V zvezi z njimi je bil tudi advokat dr. Ivan Pernar v Zagrebu, ki je letake dostavljal drugim osumljencem, da jih razdele. Zaradi tega je bil tudi on dne 15. oktobra t. l. aretiran.

GOSPODARSTVO

Polom slovenske lesne industrije.

Kakor je poročal g. Papler na občnem zboru zveze trgovskih gremijev na Laškem, je padel izvoz lesa iz Slovenije tako nizko, da se ne more več govoriti o krizi, nego samo še o njenem polomu. Zato zahtevata lesna trgovina in industrija, da ji država kar najbolj izdatno pomaga. Naša lesna politika otežuje trgovino. Zlasti vprašanje prevoznih tarif je neodložljivo, kajti spričo pomanjkanja vsakih ugodnosti pri prevozu so slovenski trgovci v primeri z inozemskimi lesnimi trgovci nezmožni konkurence. Nevarnost je zlasti, da izgubimo ogrsko tržišče. Brezuspšne so tudi vse borbe slovenskih delegacij za enakopravnost slovenske lesne trgovine in industrije pri dodeljevanju kontingentiranih množin za izvoz.

Konec bajke o bogati Sloveniji.

Pod tem naslovom ugotavlja »Trgovski List«, da je po podatkih kmetijskega ministrstva Slovenija najbolj zadolžena dežela Jugoslavije. Zadolženost je tem bolj občutljiva, ker je štiri petine vseh dolžnikov malih posestnikov. Ker kmet ne more prodati svojih pridelkov, mu je treba takoj pomagati, in sicer z razširitvijo hišne obrti in z večjo zaposlitvijo domače industrije. Zlasti bi bilo treba poskrbeti za izvoz lesa in kmečkih pridelkov, kar bi se dalo doseči s smotrno tarifno politiko. Kajti dragi prevoz je zadušil skoraj vsak izvoz. Prav tako se mora zmanjšati davčna obremenitev. Dejstvo, da je dravska banovina najbolj zadolžena, mora napraviti konec bajki o bogati Sloveniji, ki vse lahko plača. Zato pa je sedaj naloga države, da ji priskoči na pomoč.

Vsak bodi

naročnik
tednika „Slovenija“

SLOVSTVO

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(Nadaljevanje.)

»Zapoznili ste se«, je rekel Carteaux, gladeč si brke. »Ne rabimo nikogar več. Sicer pa, bodite pozdravljeni, jutri zažgemo Toulon, in Vi bodele deležni naše slave, ne da bi se Vam bilo treba truditi.«²

S preroško bistrovidnostjo, ki je bila bistvo njegovega vojnega genija, je Napoleon takoj spoznal, da je edini ključ do Toulona utrdba Eguillette, na rtiču Le Caire, ob izhodu iz Malega v Veliko pristanišče. »Treba je zavzeti Eguillette, in ne bo minilo osem dni, pa smo v Toulonu«, je ponavljal tri mesece vsem, ki so ga hoteli poslušati. Toda obrazložiti to generalu Carteauxu ni bilo tako lahko. laľko.

»Tu-le je Toulon!« je vzkliknil nekoč Bonaparte, kaľoč na utrdbo Eguillette na zemljevidu.

»Menda fant ni posebno podkovan v zemljepisu«, je šepnil general sosedu in ga dregnil s komolcem.³

In ko je bilo na zahtevo poslancev konventa sklenjeno, napasti Eguillette, je Carteaux, ki je sumil izdajo, vedno nemirno ponavljal, da Toulon nikakor ni tam. K sreči je bila njegova žena bolj pametna kot moľ.

»Pusti, naj ta mladi moľ naredi, kar hoče«, je rekla prostodušno »Razume veľ ko ti, nič ne zahteva od tebe, in poroča ti o vsem. Če bo uspel, bo slava tvoja, a za neuspeh bo odgovarjal sam.«⁴

Bonaparte je oćaral oba vojna poslanca konventa, Gasparina in svojega rojaka Salicetija, kakor je znal oćarati vsakega, kogar je hotel. Opiraje se nanja, je polagoma izpodrinil Carteauxa in dobil v svoje roke oblast nad vojsko. Dejanski vrhovni poveljnik pri obleganju je bil samo Bonaparte.

Ko je Odbor za javno blaginjo sklenil, združiti vse sile Juga zoper Toulon, in je imenoval namesto Carteauxa starega, izkušnega generala Dugommierja, je Napoleon svobodneje zadihal. Dugommier je bil od njega oćaran prav tako, kakor oba poslanca, in sprejel je njegov naćrt, proti pomislekom Odbora za blaginjo.

Mali artilerijski poveljnik je delal v vojski take ćudeže, da niso ljudje hoteli verjeti lastnim oćem: uredil je kaos, prestvaril je divje sile revolucije v urejeno vojaško silo, razuzdane sansculotske obešenjake v hrabre in poštene vojake; ugnal jih je s tihim pogledom, pametno besedo, šalo, laskanjem ali strogostjo.

Z zanesljivo slutnjo so spoznali vojaki v njem Vodnika in Ćloveka, l'Homme, kakor so ga pozneje malo ćudno naravnost imenovali. Će jih je iznenadil neprićakovan sovražnikov izpad, tedaj so krićali vsi poveljniki straľ kakor na en glas: »Tecite k Bonapartu, on ve, kaj je treba napraviti!«⁵ In vedel je. Vedel je vse in poznal je vse, videl je skozi in skozi; vsakega moľa je ocenil na prvi pogled in ga postavil na pravo mesto; najboljši je odlikoval in jih pritegnil k sebi; tako si je pribliľal kapitana Muirona, bodoćega arcskega junaka, serľanta Junota, bodoćega abrantskega vojvoda, Marmonta in Duroca, bodoća maršala. Glavni štab Velike vojske je že tedaj nastal.

Vse je razvnemal s svojim ognjem, prenesel je nanje svojo drznost in vseobseľno dejavnost; bil je vse za vse: zdaj pešec, zdaj konjenik, zdaj saper, zdaj kanonir. Tudi sebi ni prizanašal: potem ko je najprej poveljeval kot general, je šel v ogenj kot prostak; vse pomanjkanje je trpel z vojaki; jedel je ćrn kruh, spal na slamu, pod topovi; ne z besedami, z dejanji je uresnićeval revolucionarno bratinstvo in enakost.

Nikoli se ni pokazal bolj neustrašnega, nego pri obleganju Toulona. Trije konji so bili ubiti pod njim. Ne da bi ga plašile leteće krogle in ne da bi se premaknil ali trenil z oćmi, je samo klical: »Pazi, bomba!«, kakor da bi se kepal na briennskem šolskem dvorišću. Nekoć je letela bomba tako blizu njega, da mu je z vetrom izpodnesla noge in ga otisnila, toda ostal je v ognju.

Drugikrat je bil na sansculotski bateriji zraven njega ubit kanonir. Stopil je na njegovo mesto pri topu, vzel pribojnik in zaćel nabijati. Ubiti je imel hude garje, in po pribojniku se je Napoleon okuľil z njimi. Ker je imel drugih brig, se je zdravil bolj malomarno. Bolezen se je zagrizla vanj, in skoraj bi ga bila stala življenje. Od te bolezn je postal tako hudo upadel in izmozgan, da je bil videti kakor na smrt bolan, kar je trajalo nekaj let, prav do konzulstva. Toda slabost telesa je premagal s silo duha. »S svojim telesom sem vedno lahko delal, kar sem hotel.«⁶

Baterija pri Malem Gibraltarju je bila pod takim smrtonosnim ognjem, da so se ljudje upirali, vztrajati pod njim. Bonaparte je ukazal, pribiti na vidnem mestu dešćico z napisom: »Baterija neustrašnih moľ«, in ljudje so se začeli poganjati za to mesto, kakor za neko posebno ćast. Toda tudi tukaj ni odloćala beseda, temveć dejanje: pred vsemi je stal v ognju poveljnik.

Vojaki so ljubili in hkratu obľalovali tega šibkega dećka, podobnega deklici in bolnega za njihovo sansculotsko boleznijo — garjami. Će so zagledali njegovo tenko postavico, kako je prav na vrhu predprsja temno mrlela v belem dimu in rdećem ognju pokajoćih bomb, niso mogli

tega prenašati, zakadili so se za njim v ogenj z eno samo mislijo: »Boljši je, da umremo sami, kakor da gledamo, kako umre ta bolni dećek!«

Na vojnem svetu dne 11. decembra je general Dugommier predloľil in uveljavil Bonapartov naćrt, zavzeti utrdbo Eguillette, obstreljevati s caire-skih višin angleško brodovje in ga prisiliti, da se umakne iz obeh pristanišć; tako bi posadke izgubile upanje na brodovje in zapustile utrdbe, in mesto bi se podalo.

Po tridnevni artilerijski pripravi je postalo moľno, naskoćiti Angleški okop, ključ do eguiletske utrdbe. 17. decembra, eno uro po polnoći, v nevihti in naliveu, se je vzdignila republikanska vojska v treh kolonah na nasok. V temi so se razporedbe zmedle, kot se to ćesto dogaja. Dve naskakujoći koloni sta šli naravnost na okop, toda le majhen del je prišel do njega, ostali so se razgubili. Mahoma so se zaslićali kriki iz teme: »Reši se, kdor more! Izdaja!« in zaćel se je beg. Toda boljši izmed njih so se strnili, roko ob roki, ne pomišljajoć, će jih je mnogo ali malo, in so prišli do podnoľja rtića, splezali po strmini, odrinili prvo angleško in drugo špansko prednjo straľo, ter so šli vedno naprej in naprej, v toći pušćkih in topovskih krogel; med grmenjem, ki se je zlivalo s topovskimi salvami, kakor da se je nebo hotelo vmešavati v zemeljsko vojno, so prišli prav do sten okopa, podrli pregrade, preplezali zaseko in jarek, splezali na predprsje, pobili na njem kanonirje in vdrli za okop. Že so krićali: »Zmaga! Na bajonete!« Ali druga velika zaseka iz prećnic jih je ustavila, umaknili so se pod smrtonosnim ognjem in zbeľali iz utrdbe skozi prav tiste strelnice, skozi katere so pravkar prišli. Toda takoj so zopet naskoćili, znova so vdrli za okop in znova so morali nazaj, sprejeti od salv. General Dugommier je planil k rezervni koloni Bonaparta. Kapitan Kapitan Muiron jo je že vodil v nasok, izrabljal je vse sloćine dobro znane mu steze ter je prišel na višino skoro brez izgub.

Ob treh po noći so naposled zavzeli republikanci v tretjem in poslednjem napadu okop. Prvi je šel skozi strelnico Muiron, za njim pa — Dugommier in Bonaparte.

Serľant Paitou, ranjen v pleće in nogi, je padel v jarek, pa je takoj zopet vstal, zlezal ven, se zagnal znova v boj in krićal svojim kanonirjem: »Le pogumno, bratje, le pogumno, saj smo vendar od Baterije neustrašnih!« Takrat je bilo pripravno to ime: morda se je zdelo serľantu Paitouju, da so ga pisali bliski z ognjenimi ćrkami na ćrno nebo, in da so ga ponavljali glasovi gromov.

A v okopu je streljanje že utihnilo, in ljudje so se borili molće, prsa ob prsa, bajonet zoper bajonet. Angleški kanonirji so se dali razsekati na kose pri svojih topovih. Nazadnje je vendar premagala besnost napadalcev njihovo upornost. Carmagnoli so obvladali Peklenski okop, kakor so ga imenovali, in iz njihovih teľko dihaajoćih prsi se je iztrgal krik zmagošlavja: »Okop je naš!«⁸

Prav tega dne je pokazal Napoleon najvećje junaštvo. Pod njim je bil ubit konj, a sam je bil z bajonetom ranjen v stegno, tako teľko, da so se bali, da mu bo treba odre-zati nogo. Teľko bi ćlovek verjel, da je še istega dne dal postaviti baterijo na Malem Gibraltarju.

Ob petih zjutraj so carmagnoli veselo naskoćili utrdbo Eguillette. Potem ko je padel Okop, je ni bilo već mogoće dolgo braniti; Angleľi so utrdbo kmalu zapustili.

»Jutri ali najpozneje pojutrišnjem bomo većerjali v Toulonu,« je rekel Napoleon po vdaji Eguillette-a.⁹ V vojski tega sicer še niso verjeli, toda ko se je prerokovanje izpolnilo, se ljudje niso mogli zavedeti od zaćudenja; zdelo se jim je, da je Bonaparte ćarodej.

Zjutraj 18. decembra so opazili republikanci, kako zapuščajo posadke do malega vse utrdbe toulonskega taborišća. Istega dne zvećer se je slićal iz mesta šum, ki je naznanjal nereden beg. Ob devetih sta pretresla dva ogušljiva razpoka mesto v njegovih podstavah; v razdalji sedem kilometrov je bilo slićati podzemen sunek, kakor ob potresu: v pristanišću sta se razleteli dve španski fregati, obtovorjeni s smodnikom.

Ob istem ćasu se je umaknil iz obeh pristanišć komodor Sidney Smith, obstreljevan s caire-skih višin z bombami in žarećimi krogli. V mestu so na vseh konćih in krajih švigali požari: gorela je oroľarnica, glavno vojaško skladišće, jamborna in bednjarska delavnica, a tudi dvanajst ladij francoskega brodovja.

Carmagnoli, ki so se bliľali toulonskim stenam z veselimi vzkliki in med petjem revolucionarnih pesmi, so nankrat utihnili, kakor da bi bilo trešćilo vanje. Goreći ladijski ostanki so se zdeli kot kresovi, oroľarnica, zavita v oblake dima in plamena, pa je spominjala na bruhanje ognjenika. Na nebu je plapolal ogromen odsvit, tako da je bilo po noći svetlo, kakor po dnevu.

In deklišćko drobna postava bolnega dećka se je razloćno obćtavala na tem odsvitu — zarji nove dobe: Napoleon je stopil v svet.

V.
Vendémiaire
1794—1795.

Vstopil je v svet, toda svet ga ni poznal; morda ni poznal niti samega sebe, kakor je treba.

Bil je vesel svojega uspeha, toda »ćudil se«¹ ni. V svojem temnem znanju — spominu je vedel, je pomnil, da je ta uspeh zgolj prvi korak na tako dolgi in teľavni poti, kakor je še ni prehodil nikoli noben ćlovek.

² Mémor., I. 114.

³ Chuquet, III. 193.

⁴ Mémor., I. 115.

⁵ Ibid., I. 117—118.

⁶ Mémor., I. 114.

⁷ Antommarchi, I. 216.

⁸ Chuquet, III. 193.

⁹ Chuquet, III. 221.

¹ Mémor., I. 120.